

pinnan alta

Mitä tapahtuu todella?
Nähdäänkö metsää puilta?
Ajattelevat ihmiset valottavat
ajan ilmiöitä pintaa syvemmältä.

Palstalla pannaan mutkat suoriksi ja paljastetaan olennainen.

” Kilpailussa eriarvoisuus on lopputulos, juuri sitä, mitä tavoiteltiin.”

Tuula Helne, VTT, vastaava tutkija, Kansaneläkelaitos

Jäähyväiset oikeudenmukaisuudelle?

Elämä ei ole oikeudenmukaista. Näin on, vaikka kuinka pyristelisimme vastaan ja onnettomuuden kohdatessa kysyisimme: ”Miksi juuri minä?” tai joskus, altruismin puuskassa: ”Miksi juuri hänelle, jota elämä muutenkin kohii, sattui vielä tuokin vastoinkäyminen?”

Elämä ei ole oikeudenmukaista, mutta voiko sosiaalipolitiikka olla sitä?

Oikeudenmukaisuus oli yksi hyvinvointivaltion kantavista periaatteista, kuten universalismi ja tasa-arvokin. Näyttää kuitenkin siltä, että niin sanottuun hyvinvointiyhteiskuntaan siirryttyämme näistä periaatteista on kaikessa hiljaisuudessa luovuttu. Hyvinvointiyhteiskuntahan on samalla, ja ennen kaikkea, kilpailu- tai kilpailukyky-yhteiskunta. Onko se koskaan periaatteessakaan oikeudenmukainen?

Kilpailuasettelmassa ”oikeudenmukaista” on se, että parhain, ovelin tai vahvin voittaa. Voiko tämä olla yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusta?

Suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuus on lisääntynyt. Kilpailussa eriarvoisuus on lopputulos, juuri sitä, mitä tavoiteltiin. Kelan syksyllä julkaiseman *Toisen Vääräyskirjan* toimittajien mielestä myös sosiaalipolitiikan perusviireenä on jonkinlainen moderni sosiaalidarvinismi, jossa kilpailun ja kilpailua edistävän mahdollisuuksien tasa-arvon katsotaan johtavan parhaaseen lopputulokseen.

Kilpailutilanteessa jokainen vastaa itsestään. On siis vain loogista, että ”vastuu” ja ”vastuullisuus” ovat nykyisen sosiaalipoliittisen keskustelun suosikki-ilmauksia, jopa siinä määrin, että **Raija Julkunen** on luonnehtinut nyky-Suomea ”vastuunosoittamisen yhteiskunnaksi”. Tarpeetonta sanoakaan, että kyseessä ei ole yhteiskunnallisen, vaan yksilön vastuun

osoittaminen. Onpa Sitran *Yksilön ääni* -raportissa perätty siirtymistä hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskunnan kautta hyvinvointiyksilöön.

Mikäs sen parempi, jos ihmisellä on edellytykset vastata itse omasta hyvinvoinnistaan. Kaikilla ei kuitenkaan ole, eikä pelkkä kannustaminen – kilpailuyhteiskunnan lempi-iskusanoja sekin – aina tepsii. Jotkut kun eivät jaksa edes kilpajuoksun lähtökuopille, maaliin pääsystä puhumattakaan. Mikä on näiden ”pahoinvointiyksilöiden” kohtalo? Ilmeisesti vuosituhanen vaihteessa innovoitu köyhyyspolitiikka. Köyhyys ei ole viime vuosina vähentynyt, pikemminkin päinvastoin, joten politiikka lienee saavuttanut nimeensä kirjatun tavoitteen.

Yhdenvertaisuus, joka on lainmukaisuuden ohella oikeudenmukaisuuden periaate ja tavoite, ei siis kilpailuyhteiskunnassa toteudu. Lainmukaisuudenkin kohdalle voidaan tänä päivänä asettaa kysymysmerkki. **Maija Sakslin** ja **Elsa Keskitalon** mukaan sosiaalietuuksien ehdollistaminen on edellyttänyt perustuslain tulkintemista siten, että siinä määriteltyyn oikeuteen välttämättömään toimeentuloon voidaan liittää yksilön velvoitteita. Mutta, kuten **Amitai Etzionin** muistuttaa, perusoikeuksia ei tarvitse ansaita, vaan ne kuuluvat kaikille – myös niille, jotka eivät kykene täyttämään velvollisuuksiaan.

Lain tulkintemisen ohella kysymyksiä herättää myös lakien noudattaminen. Perustuslaista seuraa, että kuntien tulee varata riittävät määrärahat sosiaalihuoltoon. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista taas edistää jokaisen oikeutta laadultaan hyvään palveluun ja kohteluun. Alibudjetoinnin ja menojen karsimisen vuoksi palvelujärjestelmä ei kuitenkaan ole pystynyt täyttämään velvoitteitaan.

Lilli Autti ja **Miikkael Liukkonen** vaativatkin *Toisessa Vääräyskirjassa*, että lainsäädäntöön lisättäisiin säännös perusturvarikoksesta, jolloin perusturvan takaavien lakien rikkojat joutuisivat rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tällainen ”vastuunosoittamisen yhteiskunta” merkitsisi eri asiaa kuin nykyinen. Kovin surullista on silti ajatella, ettei Suomessa kyettäisi huolehtimaan huono-osaisemmista kansalaisista muutoin kuin rangaistuksen uhalla.

Miksi oikeudenmukaisuuden edistäminen ja puolustaminen on niin vaikeaa? Eikö oikeudenmukaisuus riitä itsensä oikeutukseksi? Esimerkiksi presidenttimme mukaan ”Pohjoismaiden menestyminen osoittaa, että vapaan markkinatalouden ja hyvän kilpailukyyn sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ympäristönsuojelun ei tarvitse olla toisiaan poissulkevia”. Entä jos Pohjoismaat eivät menesty? Sulkisivatko kilpailukyky ja oikeudenmukaisuus silloin toisensa pois? Pelkään, että tuossa tilanteessa uhrattaisiin pikemminkin viimeksi mainittu. Olkoonkin, että Suomen perustuslaki ”edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa”.

Kilpailukyky ei sentään ole päässyt perustuslakiin. Ainakaan toistaiseksi.

Filosofi **André Comte-Sponville** on – muiden joukossa – kirjoittanut, että oikeudenmukaisuus on arvokkaampaa tai ylempää kuin tehokkuus eikä sitä voi uhrata tehokkuuden edistämiseksi. Silti tällä hetkellä tehdään juuri niin. Vastaus alussa esittämäni kysymykseen, voiko sosiaalipolitiikka olla oikeudenmukaista, kuuluu siis: voi, mutta ei ole. ●